

Hodnotenie dopadov na zdravie (Health impact assessment)

Mário Ležovič, Michal Bojnický, Andrej Kováč

Súhrn

HIA napomáha identifikovať možné priame aj nepriame dopady prijímaných politík, programov a projektov na zdravie populácie. HIA, ako podporný nástroj pre prijímanie politických rozhodnutí, je stále pomerne nová, ale používanie tejto metodológie vzrastá a je podporovaná Európskou Úniou. Svedčí o tom množstvo zrealizovaných HIA na lokálnej, regionálnej, národnej úrovni v rôznych krajinách. Cieľom článku je vypracovať popis procesu zavádzania HIA do praxe. Článok je zameraný na definovanie pojmu, cieľov, potrieb realizácie, hodnôt a zásad HIA. Práve HIA je jedným z nástrojov, ako môžeme ovplyvňovať rozhodnutia, ktoré majú dopad na verejné zdravie. Je preto nutné rozanalyzovať jednotlivé postupy a metódy HIA.

Kľúčové slová

Hodnotenie, zdravie, dopad na zdravie

Úvod

Systematické hodnotenie účinkov na zdravie je potrebné i kvôli informovaniu jednotlivých politických rezortov, pričom proces sledovania vplyvu rozhodovacieho procesu na zdravie sa musí stať súčasťou všetkých politických odvetví. Hoci v skutočnosti máme k dispozícii vedecké poznatky z oblasti nepriaznivých účinkov viacerých faktorov životného prostredia na zdravie, znalosti regulačných politík častokrát nezodpovedajú požadovanej kvalite.

WHO/Europe poskytuje nástroje a usmernenia posúdenia vplyvu rozhodovacích procesov na zdravie (HIA) prostredníctvom budovania kapacít, metodiky, realizácie hodnotenia, či recenzií, ktoré majú členské štáty k dispozícii.

Cieľom WHO/Europe je objasniť úlohu a význam zásad predbežnej opatrnosti a ďalších preventívnych prístupov v ochrane ľudského zdravia. Preventívne opatrenia sú zamerané na zabránenie alebo obmedzenie expozície faktorov, ktorých účinky na zdravie nie sú známe, alebo sú len čiastočne preskúmané a zároveň môžu byť zdraviu škodlivé (1).

Definícia HIA

V roku 1999 zaznelo na stretnutí v Gothenburgu, ktorého organizátorom bola Svetová zdravotnícka organizácia (Európske centrum zdravotnej politiky), mnoho definícií Health impact assessment. Ide totiž o „*kombináciu metód, postupov a nástrojov, ktorými sa môže posudzovať: politika, program alebo projekt z pohľadu potencionálnych účinkov na zdravie ľudskej populácie a distribúcie týchto účinkov v populácii.* (2,3).

Účel HIA

HIA je určené na ovplyvnenie rozhodovania tak, že bude politiku, projekty a programy vo všetkých oblastiach viesť k zlepšeniu zdravia obyvateľov a nie k poškodeniu zdravia. Existujú tri spôsoby, ako by mohlo HIA ovplyvniť rozhodovanie:

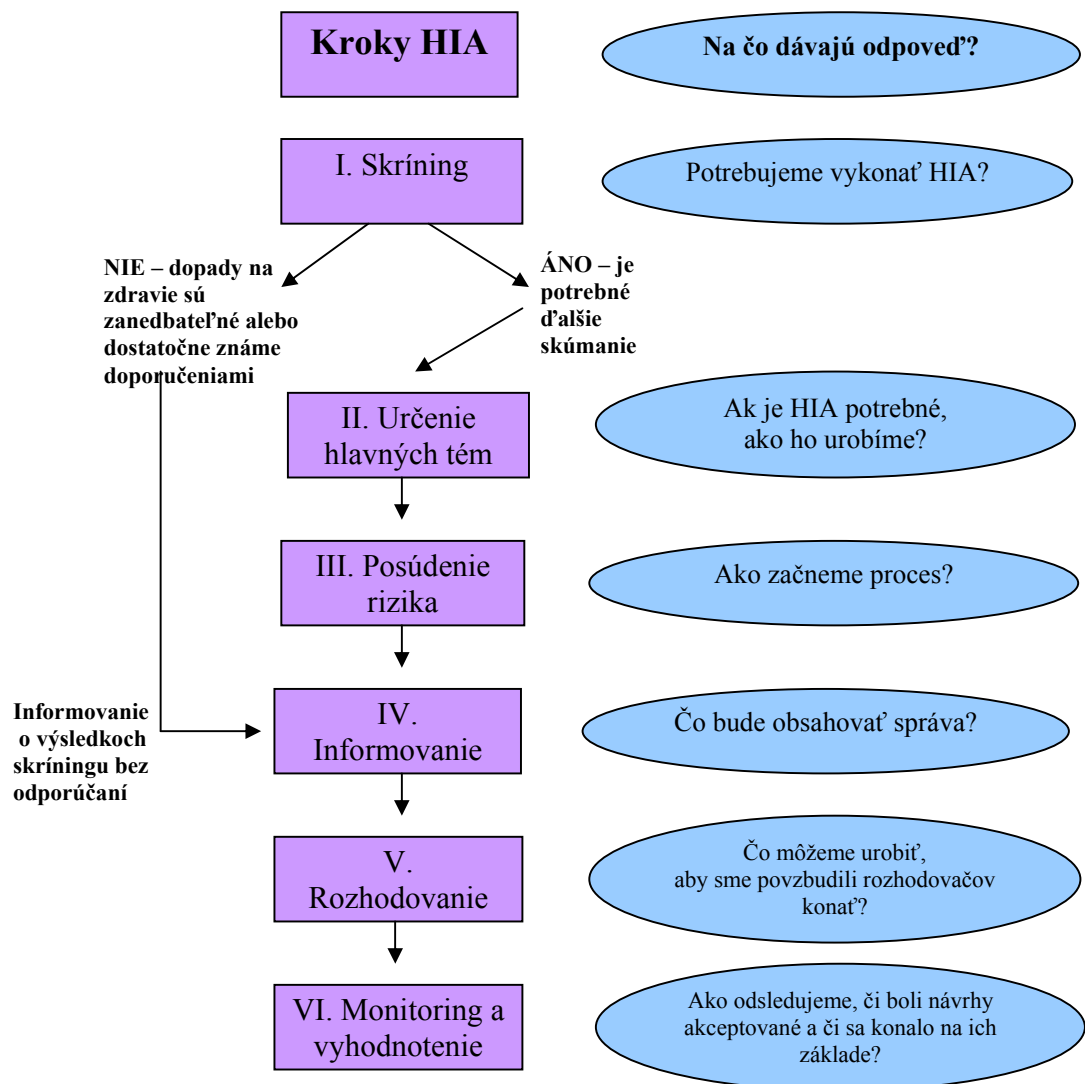
zvyšovaním informovanosti rozhodujú o vzťahu medzi zdravím a fyzickým, sociálnym a ekonomickým prostredím, čím sa zabezpečí, že vždy zahŕňajú zváženie zdravotných dôsledkov v ich rokovaní tým, že pomôže s rozhodovacou právomocou identifikovať a zhodnotiť možné zdravotné dôsledky a optimalizovať celkové výsledky rozhodnutia tým, že pomáhame ľuďom ovplyvneným politikou podieľať sa na tvorbe politík a prispieť k rozhodovaniu (4).

Okrem výzvy k maximálnemu zdraviu populácie, sú pre HIA mimoriadne dôležité štyri hodnoty:

- ⇒ demokracia, s dôrazom na právo ľudí podieľať sa na transparentnom procese tvorby, realizácie a hodnotenia politík, ktoré ovplyvňujú ich život, a to ako priamo, tak prostredníctvom volených politických rozhodovacích markerov
- ⇒ rovnosť, s dôrazom, že HIA má záujem nielen o celkový vplyv posudzovania politiky na zdravie obyvateľstva, ale aj na rozdelení vplyvu v populácii, pokiaľ ide o pohlavie, vek, etnický pôvod a sociálno-ekonomický status
- ⇒ trvalo udržateľný rozvoj s dôrazom, že krátkodobý a dlhodobý plán, rovnako ako priame, nepriame a kumulatívne vplyvy sú brané do úvahy
- ⇒ etické využitie dôkazu, zdôrazňuje, že využitie kvantitatívnych a kvalitatívnych dôkazov musí byť prísne, a na základe rôznych vedeckých disciplín a metód, ako získať komplexné posúdenie pokiaľ možno z očakávaných vplyvov (5)

Metodika HIA

Metodika hodnotenia dopadu na zdravie populácie pozostáva najčastejšie z nasledovných krokov (obrázok 1):

Obrázok 1: Všeobecný model HIA procesu.
Zdroj: (8, 9)

Screening – v tomto bode sa posudzuje predložený návrh z pohľadu či je, alebo nie je nutné vykonať hodnotenie dopadu na zdravie. Sú prípady, keď je dopad na zdravie taký jasný alebo minimálny, že realizácia kompletného hodnotenia dopadu na zdravie by bola zbytočným zdržovaním procesu realizácie rozhodnutia. Dôležité však je, že screening

sa vykoná aj v tomto prípade a jeho výsledky a argumenty sa zachytia vo forme správy. Na realizáciu screeningu sa obvykle pripravujú tzv. screeningové nástroje (napr. dotazník).

Scoping – stanovenie rozsahu zahŕňa plánovanie a projektovanie HIA, stanovenie jeho parametrov. Dôkladné určenie rozsahu šetrí čas, prácu a zdroje. Je kľúčovým krokom v procese HIA. Na základe screeningu, po rozhodnutí realizovať hodnotenie dopadu na zdravie, sa vytvorí pracovná skupina zložená z odborníkov rôznych profesií a zo zástupcov verejnosti. Táto pracovná skupina definuje základné otázky, na ktoré má hodnotenie dopadu na zdravie populácie dať odpoveď. Pracovná skupina sa v tomto bode musí taktiež rozhodnúť či vykoná hodnotenie dopadu na zdravie priamo, alebo požiadala o jeho realizáciu externých odborníkov.

Hodnotenie rizika – je „srdcom“ hodnotenia dopadu na zdravie. V tomto bode prebieha analýza všetkých dostupných výsledkov, uplatňujú sa metódy hodnotenia rizika, sumarizujú sa údaje a vyhodnocuje sa samotné riziko. Podľa témy posudzovanej politiky, stratégie, plánu alebo projektu sa využívajú kvalitatívne aj kvantitatívne postupy analýzy rizík.

Odporúčania, spísanie správy – v tomto kroku dochádza k sumarizácii výsledkov z predošlých krokov. Je nevyhnutné opäť zdôrazniť, že aj v prípade keď sa screening ukončí s návrhom nerealizovať hodnotenie dopadu na zdravie, je nevyhnutné napísať správu o tomto návrhu a takýto návrh odborne odôvodniť.

Rozhodovanie – proces tvorby záverečných odporúčaní HIA, ich implementácia a realizácia. Zodpovednosť za túto fázu preberá riadiaci výbor, ktorému projektový tím HIA predloží návrh odporúčaní na prerokovanie a schválenie.

Monitoring a hodnotenie – posledný krok metodiky, avšak dôležitý rovnocenne s predchádzajúcimi.

Monitoring obsahuje návrh monitorovacieho systému, ktorý má umožniť sledovanie skutočných dopadov na zdravie populácie po zrealizovaní rozhodnutia. Veľmi často sa tu využívajú indikátory navrhnuté počas screeningu a používané počas hodnotenia rizika. Voľba iných indikátorov je taktiež možná.

Hodnotenie má dve časti. Prvou je návrh spôsobu hodnotenia skutočných dopadov vo väzbe na monitorovací plán. Druhou časťou hodnotenia je akýsi audit vykonaného hodnotenia dopadu na zdravie. Ten sa obvykle vykonáva externou skupinou odborníkov, ktorí majú skúsenosti s hodnotením dopadu na zdravie. Tento krok je dôležitým krokom zabezpečenia kvality celého procesu (6, 7).

Záver

Je dôležité, aby sme si uvedomili, aký je vplyv politiky na zdravie a najmä, ako môže politika meniť zdravie celej populácie. Návrhy mimo zdravotníckeho sektoru, kde zdravie nie je hlavným cieľom, môžu mať významný vplyv na zdravie ľudí, najmä zdravie zraniteľných skupín populácie.

Hodnotu zdravia si často krát ľudia uvedomujú, až keď ho strácajú. V mnohých prípadoch však ľudia svoje zdravie ovplyvniť nedokážu, pretože si svoju situáciu ani neuvedomujú. Na zdravie vplývajú mnohé priame aj nepriame faktory. Pri prijímaní politických rozhodnutí by predstavitelia štátu mali dbať na zachovanie zdravia. Rozhodnutia prijímané v iných oblastiach, ktoré sa netýkajú zdravotnej starostlivosti, majú vplyv na

zdravie (vytváranie pracovných príležitostí, výstavba nových komunikácií, zrušenie závodu). Pri posúdení týchto vplyvov sa dá využiť metodológia hodnotenia dopadov na zdravie. HIA je nová metodika, ale jej použitie rastie, pretože zahŕňa posúdenie determinantov zdravia, identifikuje populácie u ktorých môže byť zdravie ohrozené, pomáha nasmerovať politické rozhodnutia tak, aby bolo zdravie podporované, zachované, alebo poškodené minimálne. Proces HIA prináša pohľady na prijímanú politiku, program, projekt z rôznych oblastí, pretože sú v ňom zapojení odborníci z týchto oblastí čím sa vytvára medzisektoriálna spolupráca.

Použitá literatúra

1. WHO – Regional office for Europe: Health impact assessment, [citované 1. 12. 2010]. Dostupné na: <http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/environmental-health/health-impact-assessment>
2. WISMAR, M., BLAU, J., ERNST, K., FIGUERAS, J.: The Effectiveness of Health Impact Assessment, In: European Observatory on Health systems and Policies, 2007, 291 s. ISBN 978 92 890 7296 0
3. RATNER PA, GREEN LW, FRANKISH CJ, CHOMIK T, LARSEN C.: Setting the stage for health impact assessment. *J Public Health Policy*. 1997;18(1):67-79.
4. KEMM J., PARRY J., PALMER S.: *Health impact assessment: concepts, theory, techniques, and application*, United States, Oxford University press Inc., New York, 2004, 432 s. ISBN 0 19 852629 6.
5. FEWTRELL L., DAVID K.: *Health Impact Assessment for Sustainable Water Management*, IWA Publishing, London, 2008, 282 s. ISBN 1843391333
6. HARRIS, P. a kolektív. *Impact Assessment: A Practical Guide*. Sydney: Centre for Health Equity Training, Research and Evaluation (CHETRE). Part of the UNSW Research Centre for Primary Health Care and Equity, UNSW. August 2007, str. 8-31, ISBN 1 876504 196
7. GULIŠ G. Hodnotenie dopadu na zdravie; Hodnoty, proces, metodika, prístupy. *Životné podmienky a zdravie*. Zborník vedeckých prác. Úrad verejného zdravotníctva SR, Bratislava, 2006, str. 31-33, ISBN 1 876504 196
8. EUROPEAN CENTRE FOR HEALTH POLICY, WORLD HEALTH ORGANIZATION REGIONAL OFFICE FOR EUROPE. 1999. Health Impact Assessment: main concepts and suggested approach, Gothenburg Consensus Paper. Brussel, WHO Regional Office for Europe: 1999. [online] Dostupné na: http://www.hiaconnect.edu.au/files/Gothenburg_Consensus_Paper.pdf [citované dňa 19.1.2011]
9. KVAKOVÁ, M.: HIA právneho predpisu o jednorazových sociálnych dávkach pri narodení dieťaťa. [Diplomová práca]. Trnava, 2008. 78 s

Adresa autora:

RNDr. Mário Ležovič, PhD., MPH

Fakulta verejného zdravotníctva

Slovenská zdravotnícka univerzita

Limbová 12

833 03 Bratislava 37

Vedúci : RNDr. PhDr. Andrej Kováč, PhD., MPH